

Gabriel ANDREESCU

Deconspirarea poliției politice comuniste. Evoluții

I. Deconspirarea. Contextul actual

Începând cu vara anului 2006, procesul de deconspirare a Securității ca poliție politică a intrat într-o nouă fază. Hotărârea Serviciului Român de Informații (SRI) de a transmite către Consiliul Național pentru Studierea Arhivelor Securității (CNSAS) circa 1.452.000 de dosare cuprinzând 1.750.000 de volume, care au ajuns la CNSAS în perioada iunie 2000 – august 2006, a permis dezvăluiri imposibile anterior¹. Transmiterea totală a arhivelor deținute de serviciile de informații urmează să se finalizeze la 31 decembrie 2006. La 10 octombrie 2006, Colegiul CNSAS, Directorul SRI – George Maior, Directorul SIE – Claudiu Săftoiu, și șeful Direcției Generale de Informații a Armatei – Constantin Croitoru, au stabilit predarea completă a arhivelor, în urma unei întâlniri ținute sub auspiciile Președinției².

Existența unor angajamente la Securitate semnate de persoane cu importanță prezență publică, precum ziaristul Carol Sebastian³, populara deputată Mona Muscă, omul de cultură Sorin Antohi a devenit subiectul principal al presei din a doua parte a anului 2006⁴. Unele dintre dezvăluiri au fost stimulate de inițiativele Asociației Civic Media. Asociația a depus pe 13 iulie 2006, la CNSAS, o cerere cu o primă listă de jurnaliști și formatori de opinie din ziarele, televiziunile și posturile de radio centrale, pentru a le fi cercetat trecutul din perioada comunistă, lărgind astfel categoriile care fuseseră în atenția opiniei publice⁵. Tot în luna septembrie 2006, la sugestia ministrului culturii și cultelor, Uniunea Scriitorilor, Uniunea Arhitecților, Uniunea Compozitorilor și Muzicologilor și Uniunea Teatrală din România au anunțat că vor solicita CNSAS dosarele oamenilor de cultură care dețin funcții de conducere în respectivele organizații⁶. Analiza trecutului a devenit nu doar un subiect public fierbinte, ci a avut implicații asupra instituțiilor și asupra vieții a numeroși oameni. Într-un astfel de context a putut fi pusă în evidență ceea ce pare a fi conspirarea, de către fostul Colegiu al CNSAS, a colaboraționismului lui Sorin Antohi. Asociația Civic Media a depus la 15 septembrie 2006 o plângere penală împotriva lui Gheorghe Onișoru, Horia-Roman

¹ „SRI a trimis toate dosarele de securitate la CNSAS”, *www.Hotnews.ro.*, 29 august 2006.

² *Cristian Oprea*, Dosarele X vor ajunge toate la CNSAS, în *Cotidianul* din 11 octombrie 2006.

³ *Mirela Corlatan*, Carol Sebastian: Am cedat și am semnat un angajament, în *Cotidianul* din 21 iulie 2006.

⁴ *Sorin Antohi*, Am turnat la Securitate, în *Cotidianul* din 5 septembrie 2006.

⁵ O a doua listă a fost depusă la 20 iulie 2006. <http://www.civicmedia.ro/?m=200607>

⁶ În același timp, Uniunea Cineaștilor din România și Uniunea Artiștilor Plastici au precizat că nu intenționează să se amestece în viața particulară a celor care fac parte din aceste uniuni (*Radio România Cultural*, Majoritatea uniunilor de creație vor solicita de la CNSAS dosarele membrilor). http://cultural.srr.ro/arhiva/arhiva3.shtml?env.newst_date=2006-09-20

Patapievici, Andrei Pleșu, Mircea Dinescu, Constantin Buchet, Aurel Pricu, Claudiu Secașiu, Florin Chiritescu, Ladislau Csendes și Mihai Gheorghe, membri ai Colegiului CNSAS, acuzându-i de tănuirea de informații în cazul unui colaborator al Securității”. Civic Media a depus o plângere penală și împotriva Monei Muscă pentru „fals în acte publice în repetate rânduri care se constituie și într-un grav abuz săvârșit contra interesului public” și a trimis o sesizare către Biroul Permanent al Camerei Deputaților „pentru a se constata nulitatea mandatului de parlamentar al Monei Muscă și a se trece la retragerea prerogativelor care decurg din această funcție”⁷.

Toate aceste evoluții motivează reluarea discuției asupra legii privind accesul la propriul dosar și deconspirarea Securității ca poliție politică și a practicilor celor care au pus-o în aplicare: membrii Colegiului CNSAS și deținătorii arhivelor. Studiul va face atât observații de natură normativă, cât și practică.

II. Problema arhivelor. Arhivele PCR

În ce privește numărul exact al dosarelor relevante pentru procesul deconspirării, aflate în diferite arhive, acesta rămâne un subiect deschis. O referință referitoare la dosarele deținute de SRI ar fi documentul primit de Comisia de Abuzuri a Senatului la cererea adresată SRI, la 15 septembrie 1993. În depozitele SRI s-ar fi aflat la acea dată, susținea Directorul Serviciului, 1.901.530 dosare corespunzând următoarelor categorii: 1.162.418 dosare de urmărire informativă (DUI); 507.003 dosare de rețea (DR); 154.911 mape anexă. În legătură cu acuratețea datelor, se pune întrebarea de ce apare diferența de 77.198 dosare dintre cifra globală și cât însumează cele trei categorii fiecare⁸. Un anumit număr de dosare s-au pierdut. Conform aceluiași document, în decembrie 1989 ar fi dispărut 2.804 dosare din care 1.524 erau dosare de urmărire informativă, 807 erau dosare personale și 419 mape anexă. Pe perioada Revoluției au fost distruse la ordin 75.423 dosare. Între 22 decembrie 1989 și martie 1990 au fost declarate dispărute 46 dosare din fondul informativ (DUI-uri), 1.071 dosare din fondul de rețea (DR-uri); 4 mape anexă (din fondul de rețea). Ar fi fost distruse 13.223 dosare, dintre care 1.943 dosare din fondul informativ; 6.284 dosare personale; 4.996 mape anexă.

Conform Hotărârii de Guvern nr. 1134/1990 privind preluarea de la Serviciul Român de Informații a unor dosare penale de către Ministerul Justiției și Procuratura Generală a României, au fost predate 83.717 dosare penale, dintre care la Ministerul Justiției 70.872 dosare, la Ministerul Public – Procuratura Generală 12.845, iar la SRI 48.623 dosare personale cuprinzând date ce privesc siguranța națională.

În ciuda faptului că situația Arhivei SRI a făcut obiectul celor mai multe întrebări și critici, aceasta rămâne sursa cea mai amplă și cea mai deschisă în raport cu toate celelalte. Accesul la Arhiva SIE este extrem de limitat. O temă de importanță specială este aceea a Arhivelor Comitetului Central al Partidului Comunist Român.

⁷ Plângere penală împotriva Monei Muscă, 8 noiembrie 2006.

<http://www.observatordebacau.info/2006/11/08/plangere-penala-impotriva-monei-musca.html>

⁸ Aceste date apar într-un material distribuit și nepublicat al istoricului Gabriel Catalan, intitulat „Colaboratorul”.

Arhivele CC al PCR fac parte din Arhivele Naționale, care funcționează pe baza Legii nr.16/1996 a Arhivelor Naționale și se află în subordinea Ministerului Administrației și Internelor. Angajații Arhivelor Naționale sunt funcționari publici, inclusiv conducerea instituției, numită în urma unui concurs⁹. Articolul 20 al Legii nr. 16/2006 prevede că „Documentele care fac parte din Fondul Arhivistic Național al României pot fi folosite pentru: cercetare științifică, rezolvarea unor lucrări administrative, informări, acțiuni educative, elaborarea de publicații și eliberarea de copii, extrase și certificate”. De asemenea, „Documentele care fac parte din Fondul Arhivistic Național al României pot fi consultate, la cerere, de către cetățeni români și străini, după 30 de ani de la crearea lor. Pentru documentele la care nu s-a împlinit acest termen, cercetarea se poate face numai cu aprobarea conducerii unității creatoare sau deținătoare”. Or, prevederile legii sunt suficient de generoase în raport cu obligația CNSAS de a deconspira autorii acțiunilor de poliție politică și de a face cercetări relevante pentru domeniul său de competență. Pentru CNSAS, obligația deconspirării incumbă și dreptul de a urma actele ce asigură accesul la informația specifică, inclusiv de a da în judecată orice persoană fizică sau juridică care se împotrivesc împlinirii obiectivelor sale. Legea nr.187/1999 privind accesul la propriul dosar și deconspirarea poliției politice comuniste este obligatorie și pentru Arhivele Naționale. „Aprobarea conducerii” pentru studiul Arhivelor Naționale, de care face vorbire art. 20 alin. (2) al Legii nr. 16/1996 nu poate fi contradictorie cu competențele CNSAS. Câmpul de decizie a conducerii Arhivelor Naționale în raport cu instituțiile solicitatoare se confirmă de altfel prin activitatea Comisie Tismăneanu. Dar nu este firesc ca Președintele României să se afle în fruntea demersurilor privind deschiderea arhivelor Comitetului Central al PCR în scopul cercetării represiunii comuniste¹⁰. Susținerea lui Traian Băsescu, că dosarele foștilor demnitari ai Partidului Comunist ar trebui desecretizate nu are de ce să aibă importanță echivalentă sau mai mare în raport cu voința Colegiului CNSAS de a obține accesul la arhivele ce conțin dosarele poliției politice.

Pentru procesul deconspirării, foarte importante sunt și alte fonduri, precum Arhivele Instanțelor Militare care depozitează informații esențiale tocmai în chestiunile cheie ale represiunii. De aproape 17 ani, acestea sunt plimbate de la Ministerul Justiției la Ministerul Apărării¹¹. Or, este vorba „de câteva sute de mii de dosare care conțin cea mai fidelă radiografie a «poliției politice» care a terorizat România între 1945 și 1989”¹². Mai mulți kilometri de arhivă se află în fosta cazarmă Cernica, iar

⁹ Există trei proiecte paralele de modificare a legislației existente care ar putea duce la o politizare a instituției (*George Damian*, Fără filtru, în *Ziua* din 19 septembrie 2006).

¹⁰ *Laura Gafencu*, Băsescu vrea arhivele PCR la lumină!, 2 septembrie 2006. http://stiri.rol.ro/stiri/2006/09/basescu_vrea_arhivele_pcr_la_lumina.htm

¹¹ *Vasile Surcel*, Dosare la secret – Arhiva terorii, în *Jurnalul Național* din 27 noiembrie 2006.

¹² „Fiecare dosar păstrează fidel, înscrise în clar, nume de anchetatori ai Securității, de procurori și judecători «colaboraționiști» care au dat pedepse decise «de sus», pe linie de partid, magistrați care au cooperat, fără să clipească, la instaurarea terorii. Tot acolo sunt și dosarele judecate în anii '70 și '80, în procesele intentate celor care au vrut să fugă din România lui Ceaușescu și ale tuturor celor care, într-un fel sau altul, au «fluierat în biserică» în acea perioadă. Tot ele păstrează și numele «turnătorilor» care au ajutat efectiv adevărata

alte zecii de mii de dosare sunt deținute la tribunalele militare din Cluj-Napoca, Timișoara și Iași. Ziaristul care făcea cunoscute opiniei publice aceste informații invoca Hotărârea Guvernului nr. 731/2006 privind preluarea în gestiune de către CNSAS a arhivei deținute anterior de fostele organe de securitate și cerința actului normativ ca arhivele să ajungă la CNSAS. În fapt, pentru ca aceste arhive să fie preluate de Consiliu, nu era nevoie de un nou decret, Legea nr. 187/1999 impunând ea însăși transmiterea dosarelor, eventual, în urma implicării comisiei mixte care determina interesul lor pentru siguranța națională.

Toate aceste date susțin opinia că „a existat un program explicit al celor care au preluat puterea imediat după decembrie 1989, de a împrăști și a ascunde cât mai mari segmente din arhivă în varii locuri. Prin hotărâri de guvern, tot felul de prevederi, inclusiv de domeniul reglementărilor interne ale SRI-ului, bucăți mari din arhiva fostei Securități au fost împrăștiate. Unele arhive au un regim în continuare cu totul și cu totul special. De pildă, cea mai bine păzită arhivă din România este Arhiva de Cadre, a fostului Comitet Central, și anume păzită la Clinceni, la Unitatea Militară de parașutiști. Arhiva Secției Comitetului Central pentru Instanțe, deci pentru Justiție, Apărare și Ministerul de Interne și inclusiv Securitatea este ținută la locuri extrem de ascunse. De ce? Tocmai pentru a nu releva rolul extrem de important pe care PCR, ai cărui exponenți ne conduc astăzi, l-a avut în coordonarea represiunii”¹³.

Dincolo de responsabilitatea diferitelor instituții, rămâne de avut în vedere faptul că rolul decisiv în accesarea arhivelor revenea Colegiului CNSAS, a cărui competență explicită este deconspirarea autorilor actelor de poliție politică. Niciodată până acum, Colegiul CNSAS nu a dat în judecată alte instituții, în particular, CSAT pentru interzicerea accesului la dosare, eventual, prin secretizarea lor abuzivă în numele siguranței naționale.

Cazul Eugen Grigorescu

Un subiect deschis este cel al responsabilității pentru ascunderea sau distrugerea dosarelor de arhivă. Tema privește desigur toate tipurile de dosare. Ar fi interesant, astfel, de identificat cum se explică absența dosarului într-un caz atât de notoriu, cum este cel al lui Ion Iliescu, care trebuia să se afle în arhivele Comitetului Central, având în vedere anii când fostul Președinte a fost activist și apoi prim-secretar¹⁴. Situația actuală sugerează că, în ciuda impresiei generale, cea mai controlată dintre toate rămâne arhiva SRI. Manipularea acestei arhive oferă singurul exemplu în care cel responsabil pentru distrugerea unui dosar a ajuns în justiție și fost găsit vinovat. La data de 22 decembrie 2005, secția penală a Înaltei Curți de Casație și Justiție l-a condamnat pe generalul (r) Eugen Grigorescu la trei ani de închisoare pentru

poliție politică” (*Vasile Surcel*, Dosare la secret – Arhiva terorii, în *Jurnalul Național* din 27 noiembrie 2006).

¹³ *Marius Oprea*, Dialog. Problema CNSAS – un simptom al unei crize mai grave, în *Revista 22* nr. 728 din 23 februarie 2004.

¹⁴ Interviu cu Vladimir Tismăneanu, de Dan Tapalagă. Arhivele sfidează Comisia Tismăneanu: „Iliescu are dosar de horticultor!”, 23 septembrie 2006. http://www.hotnews.ro/articol_56615-Arhivele-sfideaza-Comisia-Tismaneanu-Iliescu-are-dosar-de-horticultor.htm

neglijență în serviciu și la cinci luni de detenție pentru reținerea și distrugerea unor înscrisuri¹⁵. Soluția a fost posibilă și datorită notorietății cazului – distrugerea sau subtilizarea *Jurnalului* lui Gheorghe Ursu – tenacitatea impresionantă a familiei care se judeca cu autoritățile române de peste un deceniu și claritatea dovezilor¹⁶.

III. Amendamentele la Legea nr. 187/1999: tipologie

Cadrul normativ de tratare a Legii nr. 187/1999 a fost schimbat prin adoptarea Ordonanței de urgență a Guvernului nr. 16/2006 pentru modificarea și completarea Legii nr. 187/1999, intrată în vigoare la 27 februarie 2006. Despre necesitatea de a amenda Legea nr. 187/1999 se argumentase începând cu primele zile după adoptarea ei. Nu o să mă opresc asupra propunerilor făcute de-a lungul timpului, menite să amelioreze actul normativ sau, din contră, să saboteze politica de deconspirare a Securității, ci doar la actualele amendamente. Acestea pot fi grupate în trei categorii: (a) amendamente de extindere a unor drepturi; (b) de întărire a procedurilor; (c) de restrângere a unor drepturi.

În categoria extinderii drepturilor, este de reținut posibilitatea acordată pentru prima oară cetățenilor aparținând țărilor membre NATO și, după integrarea României în UE, cetățenilor din țările UE, de a avea acces la propriul dosar.

O altă extindere privește beneficiul deconspirării. Dacă anterior, art. 5 al Legii înțelegea prin poliție politică „toate acele structuri ale securității, create pentru instaurarea și menținerea puterii totalitar-comuniste”, noua definiție asigură o extindere firească acestei noțiuni: „toate acele activități ale securității statului ori a altor structuri și instituții cu caracter represiv care au vizat instaurarea și menținerea puterii totalitare comuniste, precum și suprimarea drepturilor și libertăților fundamentale ale omului”. În acest fel se acoperă noul titlu al actului normativ: „Lege privind accesul la propriul dosar și deconspirarea poliției politice comuniste” și se face conexiunea cu prevederile privitoare la persoanele *asimilate* cu colaboratorii poliției politice.

Un amendament în favoarea fostelor victime ale sistemului comunist este art. 5 alin. (3), care scoate din categoria colaboratorilor poliției politice comuniste persoanele care au dat declarații în stare de libertate, de reținere sau arest – în urma fie a cercetării, fie a judecării și condamnării pentru motive politice. În forma inițială a legii, exonerarea pentru declarațiile făcute era acceptată numai în urma condamnării celui cercetat și judecat. După opinia mea, amendamentul aduce o

¹⁵ A doua faptă fiind grațiată, Grigorescu a rămas să execute 3 ani de detenție („Fostul general SRI Grigorescu, condamnat la trei ani în dosarul Gheorghe Ursu”, în *Avea* din 23 decembrie 2005). <http://www.9am.ro/revistapresei/Actualitate/24825/Fostul-general-SRI-Grigorescu-condamnat-la-trei-ani-in-dosarul-Gheorghe-Ursu>

¹⁶ Jurnalul se aflase în 1990 în mâna unor investigatori (investigația făcută de Gabriel Andreescu și Radu Filipescu în cadrul cercetărilor deschise de către procurorul Dan Voinea la începutul anului 1990). Pe de altă parte, exista ca probă semnătura generalului Grigorescu, de primire a *Jurnalului*, în iunie 1990 („Cazul Gheorghe Ursu: o rușine pentru justiția română”, în *Revista* 22 nr. 639 din 4-10 iunie 2002). <http://www.revista22.ro/html/index.php?nr=2002-06-10&art=116>

schimbare importantă, întrucât ceea ce contează în evaluarea comportamentului persoanelor în cauză nu este decizia completului de judecată comunist, ci punerea lor sub acuzare și presiunea exercitată de organele de cercetare.

Un articol cu valoare procedurală, care ar putea avea implicații ample, dacă i s-ar da valoarea corespunzătoare în contextul legii, este art. 20 alin. (10). El oferă explicit CNSAS posibilitatea de a folosi în activitatea sa alte tipuri de surse decât cele anterior enumerate, precum arhivele sau mărturiile unor cetățeni străini. Articolul implică, în interpretarea pe care o susținem, utilizarea arhivelor și martorilor cetățeni români, ceea ce completează prevederile art. 5 alin. (5), care se referă la probele din dosare și alte înscrisuri.

Un alt avans procedural semnificativ rezultă din impunerea unor termene care, chiar dacă extinse, permit stabilirea fermă a obligațiilor CNSAS: informarea în cazul verificării statutului cuiva de a fi fost sau nu colaborator al poliției politice după verificări „care nu pot dura mai mult de 90 de zile”.

Articolul 17 alin. (2) atribuie CNSAS anunțarea organelor de justiție în cazul foștilor ofițeri de securitate care au făcut poliție politică privind încălcarea de către aceștia a prevederilor legale. În acest fel, se acordă CNSAS o dimensiune instrumentală în raport cu trecutul comunist. Consiliul Național pentru Studierea Arhivelor Securității ar putea-o transforma, dacă ar avea voința, într-o construcție instituțională specifică, cu implicații ample asupra tratării trecutului comunist.

Există o pierdere indiscutabilă introdusă prin amendamentele din 2006. Este vorba despre eliminarea obligației ca membrii Colegiului CNSAS să nu fi făcut niciodată parte din partide politice. Prin actualul art. 8 alin. (8), interdicția se reduce numai la perioada mandatului. Există mai multe elemente care sugerează că schimbarea a fost pregătită cu mult timp înainte, ingenios, pentru a nu trezi protestele opiniei publice. Aș invoca în acest sens propunerea premierului Adrian Năstase făcută în anul 2003 lui Cosntantin Ticu Dumitrescu, de a veni în fruntea CNSAS, cu susținerea PSD. Din punct de vedere al motivațiilor umane și de partid, o asemenea propunere nu ar fi avut absolut niciun fel de explicație, alta decât parte a unui joc. Același sprijin a fost oferit lui Constantin Ticu Dumitrescu în ianuarie 2006 – deci cu câtva timp înaintea ordonanței de urgență care urma să amendeze Legea nr. 187/1999 – de către PNL¹⁷. Or, Ticu Dumitrescu fusese membru de partid și nu era compatibil cu poziția de membru al CNSAS în condițiile actului normativ în vigoare. Ca urmare, susținerea fostului parlamentar țărănist implica amendarea corespunzătoare a Legii nr. 187/1999. Legarea prezenței lui Constantin Ticu Dumitrescu în fruntea CNSAS prin eliminarea restricției cu privire la vreo apartenență politică a blocat tocmai pe critica devotați independenței Colegiului CNSAS. Protestul împotriva amendamentului ar fi însemnat opunerea la susținerea lui Ticu Dumitrescu¹⁸. Incompatibilitatea foștilor membri de partid cu statutul de membru al CNSAS asigură

¹⁷ *Monica Iordache Apostol*, Propunere PNL – Ticu Dumitrescu, în fruntea CNSAS, în *Jurnalul Național* din 2 ianuarie 2006.

¹⁸ Eu însumi m-am simțit pus în situația inconfortabilă de a renunța la criticarea publică a amendamentului introdus prin art. 8 alin. (8) pentru a nu pune în discuție susținerea arătată lui Ticu Dumitrescu.

dreptul cetățenilor români de a se bucura de accesul la propriul dosar și la deconspirarea regimului opresiv comunist în condiții de protecție sporită față de interesele politice.

IV. Deconspirarea ofițerilor de securitate

Listele cu ofițeri care au aparținut Securității „ca poliție politică” au început să fie publicate de abia în anul 2003. Timp de 3 ani, până în luna octombrie 2006, doar 145 de ofițeri au fost identificați a fi făcut poliție politică¹⁹. În acest ritm, până în 2010, deci în limita a 20 de ani de la revoluția care a dus la distrugerea sistemului, ar ajunge să fie deconspirați mai puțin de 500 de ofițeri ai Securității, responsabili a fi condus represiunea politică a populației românești.

Este limpede că un asemenea ritm de identificare a ofițerilor și colaboratorilor responsabili de activități de poliție politică anulează însuși sensul Legii nr. 187/1999. Acest act normativ devine funcțional doar dacă el se poate aplica, în cazul ofițerilor și agenților Securității, pe categorii. Existența unor criterii de natură normativă și instituțională care devin probe în punerea automată pe listă a agenților implicați în fapte de poliție politică este implicată în următoarea opinie a lui Liviu Turcu: „însăși metodologia de muncă, ordinele și instrucțiunile în vigoare ce reglementau activitatea unităților din cadrul DSS, ca și legislația ce servea drept cadru de referință pentru «legalitatea» activităților acestei instituții sunt parte integrantă și inatacabilă la mult invocatul capitol al dovezilor ce trebuie luate în considerație”²⁰.

Cu acest argument, Liviu Turcu a susținut lista sa cu posibili colaboratori încă nedeconspirați²¹: Adrian Năstase, deputat PSD (fond informativ la nivelul UM 0625, UM 0195, UM 0544); Teodor Meleșcanu, senator și prim-vicepreședinte al PNL (fond informativ la nivelul UM 0544, UM 0195, UM 0625); Mircea Coșea, deputat PNL (fond informativ la nivelul UM 0544, UM 0625, UM 0195); Mircea Pașcu, deputat PSD (fond informativ la nivelul UM 0544, UM 0195, UM 0110); Radu Vasile, fost premier (fond informativ la nivelul UM 0610 și al Securității Municipiului București); Eugen Dijmărescu (fond informativ la nivelul UM 0544, UM 0195, UM 0625); Alin Teodorescu, deputat PSD (fond informativ la nivelul Direcției a II-a, Securitatea Municipiului București); Viorel Hrebenciuc, deputat PSD (fond informativ la nivelul UM 0110, UM 0195); Șerban Mihăilescu, senator PSD

¹⁹ Iată cum arată procesul „deconspirării” ofițerilor timp de 3 ani de zile, momentele în care au fost luate decizii și cantitatea de dosare evaluate: Lista 1 (16 octombrie 2003) – 33 persoane; Lista 2 (8 decembrie 2003) – 5 persoane; Lista 3 (9 ianuarie 2004) – 8 persoane; Lista 4 (22 aprilie 2004) – 5 persoane; Lista 5 (19 mai 2004) – 7 persoane; Lista 6 (19 mai 2004) – 2 persoane; Lista 7 (14 iunie 2004) – 3 persoane; Lista 8 (20 decembrie 2004) – 10 persoane; Lista 9 (7 aprilie 2005) – 12 persoane; Lista 10 (23 mai 2005) – 5 persoane; Lista 11 (15 august 2005) – 13 persoane; Lista 12 (6 octombrie 2005) – 3 persoane; Lista 13 (28 noiembrie 2005) – 13 persoane; Lista 14 (28 decembrie 2005) – 4 persoane; Lista 15 (7 februarie 2006) – 4 persoane; Lista 16 (1 martie 2006) – 4 persoane; Lista 17 (27 iulie 2006) – 17 persoane. Lista 18 (3 octombrie 2006) – 6 persoane.

²⁰ Liviu Turcu, Linșaj public de proporții, în *Jurnalul Național* din 9 noiembrie 2006.

²¹ Liviu Turcu, Lista lui Turcu, în *Jurnalul Național* din 6 noiembrie 2006.

(fond informativ UM 0544, UM 0195); Ilie Sârbu, senator PSD (fond informativ la UM 0610); Gelu Voican Voiculescu (fond informativ la nivelul Securității Municipiului București). Cei numiți corespundeau unor criterii pe care Liviu Turcu le considera suficiente pentru a defini natura activității lor înainte de 1989:

- au fost funcționari internaționali timp de 7-8 ani în țări occidentale;
- au efectuat studii și specializări îndelungate în țările occidentale;
- au fost diplomați în cadrul ambasadelor României în țările occidentale;
- au participat la tratative și tranzacții politice, economice, financiare, tehnice cu firme și reprezentanțe occidentale;
- au participat curent în țară la manifestări și contacte cu importanți politicieni, membri ai think-tank-urilor sau altor organizații și instituții occidentale, toate organizate sub egida și controlul informativ operativ al direcțiilor din cadrul DSS;
- au fost recrutați și plasați în instituțiile civile ca „ofițeri acoperiți” sau „ofițeri deplin conspirați”.

Schimbarea sarcinii probei

Am arătat anterior că există o mulțime de competențe care vorbesc despre obligațiile de poliție politică ale agenților și ofițerilor Securității: metodologia de muncă, ordinele și instrucțiunile în vigoare, legislația. Aș sublinia din nou legătura dintre activitatea informatorilor cu responsabilități de poliție politică și cei care îi recrutau și dirijau. Nu se poate ca primii să intre în categoria incriminată de Legea nr. 187/1999, iar ultimii nu. Or, numărul ofițerilor operativi în cadrul Securității implicați în crearea și controlul rețelei operative a fost în medie de 8.000 de persoane²². Se poate cu greu susține că ar fost mulți ofițeri din această categorie ai căror informatori nu făceau deloc poliție politică. Or, în ritmul de circa 50 de ofițeri pe an, ar fi nevoie de 160 ani pentru a deconspira numai această categorie. Asemenea disproporții între obiectivele instituției și modul ei de funcționare arată că actualul sistem trebuie cu necesitate înlocuit, dacă nu cumva societatea românească s-o fi pus de acord să participe la o parodie.

O formulă de a rezolva cazul este schimbarea sarcinii probei în cazul membrilor forțelor de securitate. Ceea ce înseamnă că un ofițer care respinge includerea sa pe lista celor responsabili de a fi participat la acțiuni de poliție politică, făcută publică de CNSAS, ar trebui, în cazul în care neagă această participare, să demonstreze că în ciuda competențelor avute, nu a participat la sistemul de opresiune. Sistemul schimbării sarcinii probei este acceptat în mai multe domenii. Conform legislațiilor mai multor țări, atunci când un automobil lovește un pieton, șoferul trebuie să demonstreze că evenimentul nu s-a produs datorită neglijenței sale. Domeniul tipic al aplicării principiului este cel al discriminării, unde se dovedește aproape imposibil pentru victima discriminată să demonstreze motivația discriminatorie a discriminatorului. Schimbarea sarcinii probei a devenit în 2002 parte a *acquis*-ului comunitar. Recent, schimbarea sarcinii probei a fost extinsă în domeniul criminalității pe internet, ca în

²² Liviu Turcu, Colaboraționismul la români, în *Revista Română de Drepturile Omului* nr. 29/2005, p. 31.

cazul imaginilor obscene cu copii. Conform prevederilor adoptate în Marea Britanie în 2003, cei care au preluat astfel de materiale trebuie să-și dovedească inocența²³.

Schimbarea sarcinii probei reprezintă o soluție în favoarea membrilor fostului aparat de opresiune. Recunoașterea caracterului criminal al Securității ar legitima acuzarea fiecărui angajat al acesteia pe baza contractului cu instituția, la fel cum anumite decizii ale Colegiului CNSAS s-au sprijinit în esență pe semnarea, de către cel considerat colaborator, a angajamentului. Se știe că și ofițerii care au activat în domeniul mai puțin politic precum contraspionajul ori lupta împotriva terorismului au avut în anumite momente ale carierei lor și obligații de poliție politică²⁴. Se pot imagina cazuri în care acest sistem să nu fi funcționat. Iată de ce, pentru a evita lipirea unei etichete nedrepte asupra unor foști ofițeri aflați în situații speciale, schimbarea sarcinii probei le oferă totuși un mijloc de recurs.

V. Deconspirarea informatorilor și colaboratorilor: criteriile obiective ale răspunderii

Sarcina deconspirării informatorilor și colaboratorilor pune la rândul ei probleme de magnitudine, ca în cazul deconspirării agenților și ofițerilor de securitate. Numărul celor care au colaborat cu Securitatea a fost de ordinul sutelor de mii. Pentru dimensiunea rețelei informative, o sursă ar fi datele din adresa SRI adresată Comisiei de Abuzuri a Senatului la data de 4 ianuarie 1994, privitoare la exploatarea evidenței rețelei informative²⁵. Adresa susține că în arhivele SRI era înregistrat un număr de 486.000 de informatori, persoane de sprijin, rezidenți ș.a., în următoarea distribuție procentuală: 50% în calitate de informatori; 43,6% în calitate de persoane de sprijin, colaboratori; 6,4% în calitate de rezidenți, gazde (case) de întâlnire²⁶. Este de notat că Liviu Turcu indică pentru anul 1971 o cifră foarte diferită, de 100.187 de persoane, din care 59.553 colaboratori²⁷. Ar fi fost firesc ca în momentul elaborării legii specifice să se facă o evaluare a necesităților de timp și mijloace cerute de procesul de evaluare. Din informațiile mele nu există așa ceva.

²³ Matthew Jones, U.S., Russia host most Internet child abuse: IWF”, 24 octombrie 2006. http://news.yahoo.com/s/nm/crime_internet_dc

²⁴ Adresa SRI din 1994 indică următoarea structură a rețelei informative: 44,2% – profil de informații interne; 23,5% – contrainformații în sectorul economic; 9,9% – profil de contraspionaj; 8,7% – contrainformații militare; 13,7% – anti-terorism, filaj, investigații și gardă. Se poate presupune că această compoziție are legătură cu structura rețelei de securitate.

²⁵ A se vedea „Colaboratorul”.

²⁶ Persoanele cu antecedente penale folosite numai în calitate de informatori erau aproximativ 52.000 persoane. Dintre acestea (dar cifrele nu se închid), 29.613 de persoane erau foști legionari; 6.646 – membri în partide fasciste; 6.726 – membri P.N.Ț.; 3.641 – membri P.N.L.; 2.753 – foști condamnați; 807 – bande, organizații subversive.

²⁷ Liviu Turcu, Colaboraționismul la români, în *Revista Română de Drepturile Omului* nr. 29/2005, p. 26-33.

Autoritatea Securității asupra persoanelor recrutate

Relațiile unor categorii importante ale societății – oameni politici, ziariști, lideri de opinie – cu Securitatea a reprezentat un subiect de foarte mare interes public. Mai multe cauze, dar în primul rând activitatea CNSAS, au făcut ca maximul de atenție să fie dat deconspirării informatorilor implicați în acțiunile de poliție politică. De mai multe ori, relația unei vedete publice cu fostul Departament al Securității Statului a reprezentat subiectul săptămânii pentru întreaga presă. Cazul exemplar, deși departe de a fi singurul, este cel al Monei Muscă. În legătură cu „vinovăția” politicianei liberale și-au exprimat părerile nenumărați oameni de presă, de cultură, activiști civici. Analiza opiniilor despre vinovăție a acoperit întreaga parte tematică a unor reviste²⁸. Ceea ce impresionează în luările de poziție amintite este dominanța absolută a atitudinii subiective. Analiza colaborării cu Securitatea este făcută la nivel moralizator. Nici membrii Colegiului CNSAS nu au invocat necesitatea unei abordări care să depășească dimensiunea privată a opiniilor. Este însă evident că CNSAS trebuie să își asume explicit criteriile obiectivizate în evaluările pe care le face. Unei instituții i se cere să fie și justă, și predictibilă în activitatea ei. În cazul specific al Consiliului Național pentru Studierea Arhivelor Securității, este necesar ca acesta să evite pozițiile moralizatoare și să se plaseze în spațiul mai constrângător al eticii politice. Într-un sens foarte general, Consiliul judecă „vinovățiile” și se confruntă cu tema responsabilității persoanelor.

Există o diferență netă între angajații și informatorii/colaboratorii Securității în raport cu responsabilitatea lor în asistarea instituției de represiune. Dacă tratăm responsabilitatea actorilor în termenii eticii politice, ar fi de avut în vedere atât perspectiva a *ceea ce se impută* persoanei în discuție, ca factor cauzal, cât și tema motivațiilor persoanei, a explicațiilor pentru cele făcute²⁹. Angajarea în instituția de represiune însemna stabilirea unui raport contractual. Angajarea implica acceptarea poziției de membru (a) al unei categorii privilegiate, cu (b) o putere care se regăsea în consecințele grave ale propriului comportament, cu (c) funcții general recunoscute ca represive, având (d) obligații foarte stricte în ce privește ordinele primite, ceea ce însemna asumarea mijloacelor și obiectivelor Securității. În momentul semnării contractului, cel care solicita angajarea ori judeca oferta și angajatorul, de exemplu Securitatea, nu erau doi contractanți egali. Totuși, este de presupus că doar prin excepții absolute obținerea statutului de ofițer/agent era urmarea unui șantaj al Securității. În acest sens se poate susține că responsabilitatea din perspectiva consecințelor și a tipului de interese care au motivat angajarea în Securitate este maximă.

²⁸ A se vedea, în acest caz, articolele lui Costi Rogozan, Mihaela Miroiu și Gabriel Andreescu publicate în revista *aLititudini* nr. 8/2006, referitoare la tratatea „cazului Mona Muscă” de către Gabriel Liiceanu.

²⁹ În limba engleză, diferența dintre „imputability” (perspective ale lui Max Weber, Paul Ricoeur) și „anwerability” sau „accountability” (în sensul folosit de J. Schwartlaender) – a se vedea și *Luigi Pellizzoni*, Trust, Responsibility and Environmental Policy, Sociologi e Ambiente. Atti del IV Convegno dei sociologi dell’ambiente, Torino, 19-20 settembre 2003.

Cu totul altfel arată raportul dintre informator sau colaborator și ofițerul de securitate care-l recruta. Incontestabil, relația dintre ei era una de autoritate. Exceptând cazurile în care informatorul se oferea singur să asiste Securitatea, acesta avea toate motivele să se teamă de consecințele refuzului. Faptul că persoana căreia i se cere acceptul pentru recrutare evalua corect sau nu probabilitatea consecințelor negative nu contează. Situația nu exonerează informatorul de responsabilitate. Caracterul opresiv al Securității era un atribut general recunoscut. Nimeni nu poate susține credibil că nu avea cunoștință de rolul acesteia în societate și că deci semnarea unui angajament îl puna în contact cu Răul. Totuși, se impune cel puțin să coborâm *gradul* de responsabilitate a informatorilor în raport cu securiștii care-i recrutau.

Ar urma, din perspectiva responsabilității, să vedem implicațiile și, respectiv, motivațiile semnării angajamentului cu Securitatea. În esență, implicațiile rezultă din natura notelor, a declarațiilor pe care informatorul le dădea. Au aceste note un conținut care poate afecta persoana urmărită? Pot fi folosite acestea ca o cauză împotriva intereselor ei?

Existența unor motivații egoiste care îi transformă pe urmăriții din note în mijloace ale interesului egoist al autorilor notelor reprezintă celălalt criteriu al responsabilității³⁰. Au fost primiți bani pentru informațiile date? Au fost obținute altfel de avantaje? Și o călătorie în străinătate, în condițiile în care fără relația stabilită cu Securitatea, călătoria nu ar fi fost în nici un caz aprobată, reprezintă un tip de beneficiu.

În sfârșit, un criteriu important al exonerării de responsabilitate este minoratul celui care a semnat un angajament³¹, respectiv semnarea sub șantaj. Nu avem încă o imagine asupra varietății mijloacelor folosite de Securitate pentru a obține semnătura pe angajament al persoanelor care arătau a fi refractare. În cazul lui Carol Sebastian, presiunea a arătat în felul următor: „Eram în anul II de facultate și contextul era următorul: aveam o problemă personală cu o fată, cu o colegă de facultate: rămăsese gravidă. Și în contextul ăsta am fost chemat într-o încăpere, secretara facultății mi-a zis «te caută tovarășul X». Nu știam despre ce este vorba și tovarășul X, l-am văzut, era un băiat cu ochi albaștri, care a avut grijă să-mi amintească acest lucru... problema pe care o am cu fata respectivă... Nemaivând de-a face cu ei, nemaivând de-a face nici măcar cu milițieni, atmosfera a fost de așa natură încât am cedat și am semnat un angajament”³².

Un alt aspect pe care îl subliniază interviul luat lui Carol Sebastian este „activismul”. Cât de motivat era informatorul să răspundă cererilor Securității? Într-un fel judecăm motivația cuiva care se grăbește să ajungă la ofițerul de care răspunde pentru a-l alimenta cu date, într-altfel evaluăm motivația celui care dă declarații numai când este chemat. Iată declarația lui Carol Sebastian: „Ți-am zis, ei îmi spuneau: să vii tu din proprie inițiativă. Și niciodată nu m-am dus din proprie inițiativă. Și atuncia erau

³⁰ Faptul că ființa umană nu trebuie considerată doar mijloc al intereselor cuiva corespunde imperativului moral kantian.

³¹ A se vedea comentariile din *Gabriel Andreescu*, L-am urât pe Ceaușescu: Ani, oameni, disidență (II), în *Ziua* din 14 octombrie 2006.

³² *Mirela Corlățean*, Carol Sebastian: Am cedat și am semnat un angajament. <http://www.cotidianul.ro/index.php?id=6211&art=15447&cHash=206de2e937>

momente când, văzând că nu vii, te chemau ei. Și momentele astea au fost 2-3 pe an, cam așa ceva”³³.

Raportându-ne la o abordare desubiectivizată a responsabilității, aș considera legitime două perspective asupra statutului de informator, ca poliție politică, al cuiva care a fost inclus în rețeaua informativă a Securității. Una, maximală, corespunzând perspectivei weberiene, face din semnarea angajamentului cu instituția cunoscută pentru caracterul ei opresiv un criteriu suficient. Informatorului i se impută intrarea în relație cu Securitatea, întrucât și-a asumat un statut care a permis funcționarea acestei instituții și deci perpetuarea unui regim politic criminal. Toate celelalte elemente ale dosarului său de rețea sunt auxiliare acestei responsabilități. Ele devin, dacă este cazul, cum ar fi în situații de minorat ori șantaj, criterii de exonerare.

Dintr-o dublă perspectivă, weberiană și schwartlaenderiană, motivațiile semnării angajamentului sunt decisive, iar ele se reflectă în mulțimea de detalii ale conținutului dosarului. A scris informatorul opinii critice privind persoanele despre care se dau informații, care pot aduce acestora daune? Relevante sunt și alte elemente în raport cu cel anterior, central: a fost informatorul remunerat? a fost proactiv în relația cu ofițerul de legătură? a inventat lucruri menite să aducă prejudicii? etc. Judecarea situației când singurul element „culpabil” rămâne angajamentul cu Securitatea trebuie să aibă în vedere și autoritatea pe care instituția a avut-o asupra tuturor cetățenilor. Dacă toate celelalte piese din dosar vorbesc despre evitarea, de către informator, a producerii de daune celor despre care a scris, atunci e firesc să fie acceptată ca explicație a semnării angajamentului față de o instituție a represiei, autoritatea ultimei³⁴. Această autoritate ar putea fi echivalată cu un criteriu de exonerare.

De notat că aceste argumente de tip weberian și schwartlaenderian reprezintă o analiză la nivel principial a responsabilității de a fi colaborat cu poliția politică comunistă. Ele nu înlocuiesc, ci oferă doar un cadru de interpretare a prevederilor Legii nr. 187/1999 (amendate).

Cazul Mona Muscă

Prin Decizia din 19 septembrie 2006, Colegiul CNSAS a stabilit că Muscă Monica Octavia a colaborat cu poliția politică comunistă³⁵. Colegiul și-a bazat argumentația pe faptul că Mona Muscă ar fi semnat olograf angajamentului cu Securitatea, preluând numele de cod „DANA” și a semnat 15 note informative cu numele ei de cod în care se referă la studenți străini și la unele cadre didactice din anul pregătitor. Mona Muscă a depus o contestație la Colegiul CNSAS care a fost respinsă. În momentul elaborării acestui studiu, deputata liberală înaintase contestația la Curtea de Apel. Voi enumera în continuare unele dintre argumentele contestației,

³³ Ibidem.

³⁴ Ceea ce implică, evident, că inițiativa a aparținut Securității.

³⁵ A se vedea decizia publicată pe http://www.hotnews.ro/articol_57839-Mona-Musca-a-contestat-decizia-CNSAS.htm

căci acestea sunt semnificative pentru doctrina deconspirării poliției politice comuniste³⁶.

Textul – elaborat de Prof. Dr. Valeriu Stoica – enunță că având în vedere prevederile Legii nr. 187/1999, o persoană poate fi considerată colaborator al poliției politice dacă și numai dacă întrunește în mod cumulativ trei condiții³⁷: (a) a furnizat sau a înlesnit transmiterea de informații; (b) prin acele informații se denunțau activitățile sau atitudinile potrivnice regimului totalitar comunist; (c) furnizarea sau înlesnirea transmiterii informațiilor erau de natură să aducă atingere drepturilor și libertăților fundamentale ale omului. Contestația enumeră mai multe greșeli ale Deciziei Colegiului, lipsite de relevanță pentru chestiunile de fond. O primă remarcă importantă este faptul că angajamentul era unul restrictiv și tehnic „referindu-se la informații privind școlarizarea studenților străini”, deși angajamentele arătau, de regulă, extrem de largi și cuprinzătoare tocmai pentru a permite exploatarea informativă a surselor. Deși se face referire la 15 note informative, în dosare s-au găsit doar două. Contestația le citează. Reproduc la rândul meu următoarele enunțuri: (1) „Este bine intenționată, muncitoare, dornică să realizeze ceva și să se impună în colectiv”, și (2) „Muncește cu multă tragere de inimă – și nu de puține ori peste orele de program – punând mai presus de orice îndeplinirea exemplară a sarcinilor de serviciu”.

Pentru problematica evaluării colaboraționismului cu poliția politică comunistă, pasajul cel mai relevant al contestației este probabil acesta: „Poliția politică se face prin transmisiune de informații, aici sunt caracterizări generale; poliția politică presupunea relatări despre acțiuni potrivnice regimului, aici sunt aprecieri pentru devoțiunea profesională a celor la care se referă; poliția politică presupunea încălcarea drepturilor omului, aici oamenii sunt elogiați”.

Analiza făcută în contestație elimină nevoia să aduc propriile mele argumente în ce privește deficiențele deciziei CNSAS. Aș sublinia doar faptul că actualul Colegiu al CNSAS a stabilit statutul de colaborator cu poliția politică comunistă fără să simtă nevoia să indice cum notele Monei Muscă asigură, în sensul art. 5 alin. (3) al Legii nr. 187/1999 (amendate), denunțarea activităților sau atitudinilor potrivnice regimului totalitar comunist, „de natură să aducă atingere drepturilor și libertăților fundamentale ale omului”. Ceea ce înseamnă că în opinia Colegiului CNSAS, cel puțin în acest caz, semnarea de informări cu privire la o persoană, indiferent de conținutul lor, este suficientă pentru afectarea drepturilor și libertăților acestei persoane. Altfel, Decizia Colegiului CNSAS nu ar fi în acord cu legea.

Informatori și colaboratori

A doua perspectivă asupra responsabilității, amintită mai sus, este mai puțin radicală. Este perspectiva pe care o susțin, având în vedere și un al doilea aspect, asupra căruia s-a pronunțat un număr infim dintre cei interesați de fenomenul colaboraționismului.

³⁶ A se vedea contestația publicată pe http://www.hotnews.ro/articol_57839-Mona-Musca-a-contestat-decizia-CNSAS.htm

³⁷ Contestația invocă varianta inițială a legii, nu cea amendată.

Calitatea și justețea actualului proces de deconspirare sunt esențial afectate de punerea principalei responsabilități pe umerii informatorilor și prin diluarea celei de pe umerii colaboratorilor. Toate observațiile esențiale în această chestiune au fost sintetizate de către Liviu Turcu într-un studiu al său din 2005, „Colaboraționismul la români”³⁸. Turcu nota că rolul clasic al informatorului anilor '50 a fost preluat începând cu deceniul opt de „colaboratori”, membrii partidului comunist care primeau sarcini specifice informatorilor. Dar, spre deosebire de informatorii clasici ale căror angajamente scrise și aport informativ se păstrau integral prin arhive, informatorii clasificați drept colaboratori, întrucât erau membri de partid, se recrutau cu aprobarea primului secretar de partid de județ, de municipiu³⁹ sau a secretarilor de partid cu funcții echivalente din cadrul ministerelor și instituțiilor de rang superior. Evidența lor se făcea printr-un registru-repertoar special cu clasificare secretă. Documentele primare trebuiau distruse periodic, cel puțin o dată la șase luni, păstrându-se doar sinteze. „În aceste condiții”, conchide Liviu Turcu, „fondul arhivelor actuale poate releva identitatea și activitățile desfășurate de informatorii clasici (nemembri de partid), dar nu în egală măsură pe cele ale informatorilor/colaboratorilor al căror aport informativ a fost între timp distrus sau păstrat indirect doar în alte categorii de documente”⁴⁰. Mai departe, Turcu pune punctul pe „i” în chestiunea amintită mai sus, a calității și justeței procesului de deconspirare: „Aplicarea criteriului, de altfel logic, de triere a responsabilităților membrilor rețelei informative din timpul regimului comunist prin raportarea la natura aportului informativ creează de la bun început o adevărată capcană morală a «nedreptățirii» informatorilor clasici în raport cu informatorii/colaboratorii. Cum informatorii clasici nu erau membri ai partidului comunist din varii motive, dar cel mai adesea pentru faptul că aparținuseră categoriilor social-politice «inamice» cu care s-a răfuit regimul, iată o nouă dilemă morală pusă în fața celor chemați să-i califice azi: *cum departajezi pe informatorul ce a acceptat recrutarea ca singura alternativă a supraviețuirii fizice față de informatorul oportunist, voluntar și cu excese colaboraționiste nesolicitate?*”⁴¹ În sfârșit, „și pentru a complica și mai mult sarcina potențialilor evaluatori politici și juridici ai fenomenului colaboraționist informativ-operativ, viața mai ridică un alt obstacol nu tocmai ușor de depășit într-un climat politic și moral precum cel de azi în România: unii informatori clasici, colaboratori și foști informatori clasici deveniți colaboratori și-au schimbat în anii '80 poziția, devenind critici deschiși sau de «cabinet» ai regimului. În aceste condiții ei au fost din nou reclassificați de aceasta dată în categoria dosarelor de supraveghere sau urmărire informativă, făcând ei înșiși de această dată obiectul activității rețelei informative din care făcuseră parte anterior”⁴².

După cunoștințele mele, nimeni nu a încercat să transforme aceste observații ale lui Liviu Turcu în concluzii relevante pentru sistemul normativ al deconspirării poli-

³⁸ Liviu Turcu, Colaboraționismul la români, în *Revista Română de Drepturile Omului* nr. 29/2005, p. 26-39.

³⁹ De sector în cadrul municipiului București.

⁴⁰ Liviu Turcu, op. cit., p. 32.

⁴¹ Ibidem.

⁴² Liviu Turcu, op. cit., p. 32.

ției politice a regimului comunist. Opinia pe care am exprimat-o deja în legătură cu distincția dintre informatori și colaboratori susține necesitatea luării în considerare a criteriilor contextuale relevante în evaluarea activităților primilor. Dacă angajamentul persoanei care aparține rețelei informative ar fi suficient pentru recunoașterea vinovăției și responsabilității, comportamentul ca informator nemaicontând, atunci se poate pune întrebarea de ce angajamentul de respectare a statutului de membru de partid nu constituie la rândul lui o dovadă suficientă a actului de poliție politică? Oare conținutul acestui angajament nu exprima sprijinul și devoțiunea membrului de partid pentru un regim criminal? Aceste două ultime întrebări nu pun un semn de completă egalitate între responsabilitatea angajamentului față de Securitate și responsabilitatea angajamentului față de PCR. Dar ele cer să se aibă în vedere analogia în efortul de a diminua cât se poate transmiterea nedreptăților din vremea regimului comunist în perioada postcomunistă.

O concluzie a acestor argumente ar fi necesitatea de a opri în continuare accesul în CNSAS al foștilor membri de partid, având în vedere pericolul ca aceștia să fi fost colaboratori ai poliției politice comuniste. Statutul de colaborator este absolut incompatibil cu cel de membru în această instituție, de-ar fi doar interesele celui în cauză de a proteja anumite tipuri de informații. Este adevărat că legea cere verificarea candidaților la CNSAS din punctul de vedere al eventualei lor colaborări cu poliția politică. Dar, cum s-a amintit, sistemul operativ al colaboratorilor a fost construit astfel încât probele fostei colaborări să fie protejate – cel mai des, prin distrugere. Se pune întrebarea, în acest caz, ce substanță mai poate avea o procedură de verificare căreia îi lipsește de la bun început șansa de a identifica probele?

VI. Legea nr. 187/1999 și tema victimelor: cazul Vasile Vetîșanu

Până în acest moment nu există cazuri documentate din care să rezulte că în aparatul de represiune comunisto-securist au ajuns oameni prin amenințare și șantaj. Sistemul a funcționat diferit în cazul informatorilor și colaboratorilor. De aici faptul că tratarea cazurilor acestora impune incomparabil mai multă precauție. Situația nu motivează în nici un fel tratarea sentimentală ori indiferentă a acestor tipuri de legătură cu Securitatea. Informatorii și colaboratorii au fost, de la un punct încolo, un instrument esențial al sistemului comunist. Ei sunt responsabili și în sensul imputabilității, și al necesității de „a da socoteală” pentru ceea ce au făcut⁴³. Această perspectivă este impusă și de necesitatea de a separa categoria colaboratorilor de victimele „absolute”, populația care nu a acceptat în nici un fel mezialianța cu aparatul de represiune. Carmen Chivu și Mihai Albu au pus pe hârtie rânduri care adaugă acestui principiu al distincției puterea unei imagini: „Ne-a izbit un aspect general pe care l-am sesizat la cei ce avuseseră de-a face cu Securitatea. Majoritatea celor ce colaboraseră cu Securitatea vin la CNSAS îmbrăcați bine, cu haine, telefoane și ceasuri

⁴³ Distincția dintre interesul pentru căutarea cauzelor și preocuparea pentru explicarea comportamentului (*Luigi Pellizzoni*, Trust, Responsibility, an Environmental Policy, Sociologi e Ambiente, Atti del VI convegno nazionale de sociologi dell'ambiente, Torino, 19-20 settembre 2003). <http://rs.unipmn.it/seminari/convegnoAmbienteIV/pdf/pellizzoni.pdf>

de marcă, privindu-te fără sfială, de multe ori cu atitudini revendicative. Cei mai mulți dintre cei care au fost deținuți sunt modest îmbrăcați, sfioși, cu priviri trist-bănuitoare, cu o atitudine uneori temătoare că ar putea să li se întâmple din nou ceva. Și uneori chiar li se întâmplă! Își regăsesc în aceste triste dosare ale unor triste vieți prieteni care i-au trădat, părinți care au suferit, cunoscuți care i-au protejat și salvat”⁴⁴.

Un caz impresionant al efectului devastator al unei decizii eronate este cel al lui Vasile Vetîșanu. Acesta, fost parlamentar pe listele PNȚCD, a fost inclus de fostul Colegiu CNSAS în categoria colaboratorilor cu Securitatea și oprit să mai candideze pentru Parlament. Colegiul a avut la dispoziție toate datele care arătau că Vetîșanu fusese inclus în rețeaua operativă în urma unor presiuni, a semnării unei declarații pe care a rupt-o, iar anterior refuzase semnarea angajamentului. În urma recrutării în acest fel dubios și în raport cu metodologia DSS, Vetîșanu i-a evitat pe vechii colegi țărăniști a căror denunțare îi fusese cerută de ofițerul de legătură. A semnat declarații care reflectau dorința de a-și proteja colegii. Este astfel semnificativă diferența dintre însemnările sale și notele care-l privesc pe el însuși, date de informatori care subliniau atitudinea sa „reaționară” și semnalau fapte demonstrând caracterul său ostil față de „orânduire”. Atitudinea lui Vetîșanu nu a fost aceea a unui colaborator, ci a unui om care se eschiva de la cooperarea cu Securitatea, la adresa căreia se exprima între prieteni în termeni negativi. În timpul anchetelor în care i se cereau informații a arătat discernământ moral și a riscat consecințele negative ale atitudinii sale. Hărțuirea sa de către Securitate, urmare a faptului că nu făcea ceea ce i se cerea, i-a distrus familia și i-a adus neazuri profesionale.

S-a ajuns la situația absurdă ca ofițerii de Securitate care l-au instrumentat pe Vasile Vetîșanu să nu fi fost trași la răspundere ca agenți care au făcut poliție politică, în timp ce persoana pe care au racolat-o prin amenințări, pe care au învinovățit-o că nu aduce informațiile căutate de ei și au pus-o sub urmărire, întrucât nu le-a îndeplinit cererile, să fie găsită responsabilă în fața opiniei publice. Vasile Vetîșanu s-a plâns de atitudinea ostilă în timpul audierilor, până la a fi insultătoare, a unor membri ai Colegiului: Mircea Dinescu, Andrei Pleșu, Horia-Roman Patapievici. Cât de crudă poate ajunge o astfel de situație – ceea ce ne poate duce cu gândul la pasajul semnat de Carmen Chivu și de Mihai Albu – rezultă din faptul că unul dintre acuzatorii inflexibili la argumentele lui Vetîșanu denunța ofițerului de securitate cu care era în legătură, în anii '80, pe instructorul care ținea ore de meditație transcendențială⁴⁵.

Cazul A.G.

În ciuda afirmațiilor anterioare și deși Serviciul Român de Informații se află în atenția opiniei publice, SRI continuă să manipuleze și astăzi dosarele pe care le consideră sensibile pentru activitatea Securității. Un exemplu interesant pentru analiza felului în care lucrează actualul Serviciului Român de Informații este cazul

⁴⁴ *Carme Chivu, Mihai Albu, Vieți închise între pagini de dosare, în Adevărul Literar&artistic nr. 841 din 18 octombrie 2006.*

⁴⁵ *Gabriel Andreescu, Cazul Andrei Pleșu și tema colaboraționismului (I) și (II), în Ziua din 31 august 2006 și 7 septembrie 2006.*

dosarului de urmărire informativă solicitat de către A.G., care făcuse cereri să își vadă dosarul încă de la începutul anului 1990. După anul 2000, cererile au fost adresate CNSAS, care nu a găsit în arhiva sa, în timpul celor 6 ani de la prima solicitare, decât 8 (!) file care făceau referire la A.G. Or, cel în cauză fusese supus primelor anchete ale Securității în anii 1979-1980. Ancheta nu putea avea loc fără să fi fost deschis anterior un dosar de urmărire informativă. În anii '80, A.G. a avut contacte apropiate cu apropiații lui Constantin Noica, cu oameni care doreau să emigreze și opozanți precum Carmen Popescu, implicată în mișcarea SLOMR. El însuși începuse să trimită texte anticeaușiste pe diferite căi. În mod evident, Direcția I-a îi deschisese demult un DUI. Era pur și simplu imposibil ca acest fapt să nu se fi petrecut.

Începând cu luna septembrie 1987, A.G. a intrat în contact cu un diplomat mexican pentru a trimite în continuare, în străinătate, în particular, la *Europa liberă*, textele sale împotriva regimului. Aceasta explică de ce Direcția a III-a a Departamentului Securității Statului a deschis propriul ei dosar de urmărire informativă. Plecând de la existența acestui dosar și în urma solicitării făcute conducerii SRI, în anul 2006 SRI a trimis lui A.G. următorul răspuns: „...în urma verificărilor amănunțite efectuate în arhiva preluată de la fostele organe de securitate, nu au fost identificate decât două fișe de evidență pe numele dumneavoastră, una referitoare la dosarul penal predat Ministerului Public în anul 1996 și alta privind deschiderea unui dosar de urmărire, care însă nu a fost clasat în arhivă, deoarece a fost distrus în cursul evenimentelor din decembrie 1989, conform declarației mr. Tonescu Alexandru, fost ofițer al Direcției a III-a a Securității, publicată în ziarul *România liberă* din 19 decembrie 2003. Având în vedere că la acea dată dosarul se afla la ofițerul în cauză și nu fusese clasat în arhivă, se poate afirma cu certitudine că nu a fost microfilmată. Alăturat vă transmitem copia fișei de evidență pe numele dumneavoastră, care atestă deschiderea de către Securitatea a dosarului de urmărire operativă”⁴⁶.

Copia fișei indică deschiderea, de către Direcția a III-a, a unui DUI la data de 20 noiembrie 1987, ca „suspect a fi agent al diplomatului mexican «Albu»”. Prin această scrisoare, SRI pretindea a fi „stabilit” faptul că a existat *un singur* dosar, cel de la Direcția a III-a, și că acesta a fost distrus, conform declarației ofițerului de securitate care între timp a decedat.

Având în vedere modul de operare al Securității, realitatea nu poate fi decât următoarea: în noiembrie 1987, Direcția a III-a a preluat informațiile de la Direcția I-a, iar din acel moment cele două dosare de urmărire, de la Direcția I-a și a III-a au fost lucrate în paralel. Ceea ce înseamnă că prin răspunsul său, SRI a încercat să mistifice istoria urmăririi informative a lui A.G. inventând o „explicație” menită să împiedice accesul acestuia la propriul dosar de urmărire informativă.

Rezultatul acestei strategii este faptul că singurul document recunoscut a exista în arhive care a păstrat urma investigațiilor făcute de Securitate, rămâne fișa de evidență care susține acuzația de trădare sub care a fost arestat și trimis în judecată A.G. Data la care a fost deschis DUI la Direcția a III-a reflectă mai curând strategia Securității de a îi fabrica lui A.G. procesul de trădare. Într-adevăr, ar fi inimaginabil ca

⁴⁶ Scrisoarea lui George Maior, Directorul SRI, din 2 noiembrie 2006, Arhiva NRDO.

începerea urmăririi de către Securitate să fi avut loc cu doar trei săptămâni înainte de arestarea sa. Cel mai sigur este că Securitatea, care era informată despre textele sale anticeaușiste și anticomuniste, a organizat arestarea și inculparea lui ca „agent”. Faptul că dosarul Direcției a III-a a fost distrus, iar DUI al Direcției I-a este ținut la secret de către responsabilii Arhivei SRI nu reprezintă doar un act de negare a dreptului legal la propriul dosar. Ci și o tehnică calomniatoare: SRI a pregătit pentru consumul opiniei publice materialul care introduce bănuiala de spionaj și a eliminat dovezile care ar înlătura-o.